

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA NEVŞEHİR'DE SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

Yrd. Doç. Dr. Emin ÖZDEMİR
Okt. Ali ÇAKIRBAŞ

GİRİŞ

Kapadokya bölgesinin kalbi kabul edilen Nevşehir, Kızılırmak Vadisinin güney yamacında, Konya kapalı havzasında kurulmuş bir ilimizdir. Şehrin doğusu Kayseri, batısı Aksaray, güneyi Niğde, kuzeyi Yozgat ve Kırşehir ile çevrilidir. Şehrin yüzölçümü 5659 km² ve denizden yüksekliği yaklaşık 1150 metredir. Dünyanın ender bölgelerinden birisi olan Nevşehir, Erciyes, Hasandağı ve Melendiz volkanik dağlarının püskürttüğü lav ve küllerin birikmesiyle meydana gelmiş peribacalarının bulunduğu Kapadokya bölgesinin merkezi konumundadır.

Karasal İklimin hâkim olduğu Nevşehir'de yazlar sıcak ve kurak, kışlar sert ve soğuk geçmektedir. İklimin geçen yüzyıllar boyunca pek değişmediği peribacalarının oluşumundan anlaşılmaktadır.¹ İklimle ilgili olarak bölgenin bitki örtüsü bozkırdır. Bölge tarihine kaynaklık eden Seyahatnamelerdeki bilgilere göre XVIII. Yüzyıla kadar bölgede meşe ormanları bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu ormanlar, bilinçsizce yok edildiğinden günümüze kadar ulaşmamıştır.²

Bölgenin tarihi, Roma İmparatorluğu'na bağlı Kapadokya Krallığı dönemine kadar gitmektedir. İlk kez Herodotes'in metinlerinde rastladığımız “*Kapadokya*” kelimesi muhtemelen Persler'ce kullanılan “*Katpatuka*”nın Yunancalaştırılmış şeklidir. Asurlular tarafından “*Katpatuka*” olarak ifade

1 Emin Özdemir, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Tarih Bölümü. Ali Çakırbaş, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü. Bu makale **Nevşehir'in Tarihi Yolculuğu** kitabında yayınlanmıştır.
Osman Yalçın, **Nevşehir**, Özyürek Yayınları, İstanbul 1961, s.3.

2 Ercüment Kuran, “*XVII ve XIX yüzyılda Nevşehir*”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1997, s.167.

edilen yer İrânlılar tarafından “*Kapadokya*” olarak isimlendirilmiş ve “cins atlar diyarı” anlamında kullanılmıştır.³

1. OSMANLI DÖNEMİ NEVŞEHİR’İN SOSYO EKONOMİK YAPISI

Malazgirt ile Türk hâkimiyetine giren bölge, Moğol istilasından sonra Eretna Beyliği’ne bağlanmıştır. Sonraki dönemlerde Karamanoğlu ile Kadı Burhaneddin arasında nüfuz mücadelesine sahne olan bölgede Ankara savaşı sonrasında Dulkadiroğlular egemenliği yaşanmıştır.⁴ XVI. Yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine giren Kapadokya bölgesinde bulunan Muşkara köyü, günümüzdeki Nevşehir ilinin nüvesini teşkil etmektedir. Osmanlı idari yapılanmasında Niğde sancağı, Ürgüp kazası, Uçhisar nahiyesine bağlı olan köyün nüfusu bu dönemde büyük oranda gayri Müslimlerden oluşmaktaydı. Köydeki 185 vergi mükellefinin sadece 46’sının Müslüman olması ticaretin büyük oranda gayri Müslimler tarafından yürütüldüğünü de göstermektedir. Bu yüzyılda Anadolu’da görülen ekonomik sıkıntıların Muşkara’da da hissedildiği, tahrir defterlerinden de anlaşılmaktadır.⁵

XVIII. yüzyılda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın sadrazam olmasıyla birlikte Muşkara’nın tarihinde değişiklikler başlamıştır. Sadrazam Muşkara’yı çok sayıda mimari yapılarla donatılarak imar ve iskânını tamamlamıştır. İdari taksimatını da değiştirerek Niğde sancağına bağlı bir kaza haline getirilmiş ve yerleşim yerinin adı yeni şehir anlamında “*Nevşehir*” olarak değiştirilmiştir. İbrahim Paşa’nın yaptırdığı eserler arasında iki cami, muallimhane, sekiz adet çeşme, imaret, kütüphane, iki hamam, bir han, mektep ve medrese bulunmaktadır. Ayrıca bu imar faaliyetleri dışında Ürgüp, Nar ve Göre’de çeşitli cami ve mescitlerin onarım işlerini de yaptırmıştır. Bu eserlerin devamını sağlayabilmek için bazı yerlerin gelirlerini buraya bağlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Aydın sancağı Güzelhisar nahiyesinde iki köy, Manastır sancağı manastır nahiyesinin mukataası, Akdenizde Naksos

3 Emrullah Güney, **Nevşehirli: Kapadokya**, 1988, s. 31.

4 Mehmet KAYA, “*XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*”, **Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu**, C. 5, Nevşehir 2011, s. 107.

5 İlhan Şahin, “*Nevşehir*” **TDİA**, C. XXXIII, s. 65; Charles Texier, **Küçük Asya Coğrafya Tarihi ve Arkeoloji**, Çev. Ali Suat, C. 3, Ankara 2002, ss. 94-95.

adasındaki bağ ve bahçeler, İstanbul'da kiralık dört konağın geliri, Molla Mehmet Bahçesi civarında 27 dükkân ve bir çarşı, Kasımpaşa'da 40 dükkânlı bir çarşı, Şehzadebaşı civarında 82 dükkânlı bir çarşı, İzmir'de üç salhane, sabunhaneler, bir taşhan ve kahvehaneler.⁶

Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, imar ve iskân faaliyetleri yanında bölgenin nüfusunu artıracak önlemler de almıştır. Bu amaçla

bölgeye yerleşenlere vergi muafiyeti getirilmiş ve bazı konargöçer aşiretler bu bölgeye yerleştirilmiştir. Ayrıca konargöçerlere ev yeri verilmesi ve tarımla uğraşmaları için de bağ alanı ya da tarla gösterilmesi iskân sürecini hızlandırmıştır. Bölgeye yerleştirilen 15 kadar aşiret içerisinde Bektik, Boynuinceli, Horasanlı, Herikli, İnallu, Araplı ve Rişvan aşiretleri bunlardan sadece bir kaçıdır. Bu aşiretler iskân edildikleri bölgelere isimlerini vermek suretiyle yerleştirmişlerdir. Bugün bölgedeki bazı yer ve mahalle isimleri hala bu aşiretlerin adlarını taşımaktadır.⁷

XIX. yüzyılda Şemseddin Sami'nin "*Kamus-ü'l Alam*" adlı eserinde Nevşehir hakkında şu bilgileri vermektedir. Nevşehir, Konya vilayetinin Niğde sancağına bağlı kaza merkez bir yerleşim yeri idi. XIX. Yüzyılın sonunda şehrin 34 köyü bulunmaktaydı.⁸ XIX. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde Nevşehir'in nüfusu hakkında, bağlı bulunduğu Konya vilayet salnamelerinden bilgi edinmek mümkündür. 1878-1879 tarihli Konya Vilayet Salnamesinde Nevşehir'deki nüfus hakkında şu bilgiler yer almaktadır.⁹

Kazalar	Köy sayısı	Hane Miktarı	Nüfusu
Ürgüp kazası	28	4105	10000
Nevşehir kazası	32	5214	11993
Arabsun nahiyesi	44	1168	2979

6 M. Münir AKTEPE, "*Damat İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar*", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi**, C. 13, S. 17-18, İstanbul 1963, s. 20.

7 Emrullah Güney, "*Nevşehir ve Ürgüp Yöresinin Yerleşme Tarihçesi*" **Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 1. Diyarbakır 1993, s. 57; Ahmet Refik, "*Anadolu Şehirleri: Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir*" **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, XIV/3 İstanbul 1340, s. 180.

8 Şemseddin Sami, **Kamus-ü'l Alam**, C.. VI, İstanbul 1316/1898, s. 4621.

9 Mehmet, KAYA, "*XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı'nın Nüfusuna Dair*", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.19, Konya 2006, s. 199.

H.1299/1881-82 tarihli Konya Vilayet Salnamesinde Nevşehir ve çevre kazalardaki nüfusu oluşturan farklı dini gruplar hakkında da bilgi verilmiştir. Sadece erkek nüfusun tespit edildiği salnamede verilen bilgiler aşağıdaki gibidir.¹⁰

Kazalar	Müslüman	Rum	Ermeni	Protestan	Katolik	Toplam
Nevşehir	11121	3526	184	8	52	14819
Arabsun	9768	1582	-	-	-	11350
Ürgüp	10947	1352	-	-	-	11199

Osmanlı'nın son döneminde Nevşehir'in ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Tarım ürünleri arasında özellikle üzüm başta gelmektedir. Üzüm dışında buğday, arpa, yulaf gibi tahıl ürünleri ile nohut, fasulye gibi bakliyat ve patates yetiştirilmekteydi. Tarım yanında büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ve arıcılık da yapılmaktaydı.¹¹ Bölgedeki Müslüman ahali, genel olarak tarım ve hayvancılık ile uğraşırken, ticaret ve zanaat işleri ile genellikle Gayri Müslimler meşgul olmaktadır. Nevşehir kazasında meslek dalları olarak fırıncı, bezci, postacı, eskici, arzuhalci, astarcı, kabzımal, zahireci, sebzevatçı, poliçeci, nalbant ve bakkal esnafı bulunmaktaydı. Ayrıca bu mesleklere ek olarak Seyyah Texier, seyahatnamesinde topraktan yıkama gübre üretimi olduğundan da bahsetmektedir.¹² Osmanlı'nın son döneminde Ürgüp'te de yine tarıma dayalı bir ticari hayat söz konusudur. Üretilen ürünler genellikle hayvancılıkta kullanılan çavdar, arpa, buğday, fiğ, yulaf ve burçak yanında fasulye, nohut, mercimek gibi bakliyat ürünleridir. Ayrıca Rumların şarapçılık amacıyla kurdukları üzüm bağları da geçim kaynakları arasındadır.¹³

10 KAYA, a.g.e., s.199-200.

11 Halil İbrahim Çelik, **18. Numaralı Nevşehir Şeri'yye Sicili Metin Çevirisi ve Değerlendirme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2012, s. 26.

12 Texier, age. s. 93

13 Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerini Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, T.T.K Yayınları, Ankara 1991, s. 198.

Bankacılık sektörünün yaygınlaşmasına kadar, Osmanlı'nın son döneminde gelişmekte olan Nevşehir ve bölgesinde de yürütülen küçük çaplı iktisadi faaliyetler için gerekli finansman desteği sarraflar aracılığı ile sağlanmıştır. Osmanlı'nın merkezinde olduğu gibi bu bölgede de sarraflığın, genel olarak Gayri Müslim nüfusun kontrolünde olduğunu ilgili arşiv kayıtları teyit etmektedir.¹⁴

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte Nevşehir, Niğde'nin il olması ile Niğde'ye bağlanmıştır. Geçiş döneminde bölgenin sosyal ve iktisadi hayatındaki en önemli değişim, 1923'de Lozan Antlaşması çerçevesinde imzalanan Türk-Yunan mübadelesinde yaşanmıştır. Bölgede sarraflık mesleği ile uğraşan ve ticaret ve finans sektörünü elinde tutan Gayri Müslimlerin mübadele ile bölgeyi terk etmeleri, arkalarında ticaret, zanaat ve finans sektörlerinde bir boşluk oluşmasına sebep olmuştur.

2. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA NEVŞEHİR'DE EKONOMİK YAPI

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra onun maddi ve manevi mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ülkeyi yeniden inşa etmek için her alanda olduğu gibi ekonomide de seferberlik başlatmıştır. Milli bir devlet kurma azmindeki Cumhuriyet yönetimi, İttihat Terakki'nin başlattığı milli iktisat politikası ve yerli müteşebbis oluşturma çabasını devam ettirmiştir. Milli kalkınmanın ancak milli sermaye ile gerçekleştirilebileceğini düşünen ülke yönetimi, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar gereği sermaye ihtiyacını karşılamak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde yerel bankaların kurulmasını planlamıştır. Bu planlama dahilinde Nevşehir'de de yerli müteşebbisler tarafından Nevşehir Bankası Türk Anonim Şirketi adıyla bir banka kurulması kararlaştırılmıştır. Bakanlar kurulunun 9 Kasım 1926

14 BOA., A.MKT.DV.134 63 2; BOA., A.MKT.DV. 138 11 2; BOA., A.MKT.DV. 140 2 1. İlgili arşiv kayıtları incelendiğinde bu kayıtlarda sarraflık mesleğiyle ilgilenenlerin büyük kısmının Gayri Müslim nüfus olduğu görülmektedir. Bu belgelerden bir kaç şunlardır. Bknz "Sarraflar Damadoğulları Ohannes ve Mıgırdıç'ın Nevşehirli Ömer'de olan alacaklarının tahsili"; "Sarraflar Yorgi'nin Nevşehirli Hristo'daki alacağının tahsili yahut muhasebe için Dersaadet'e gönderilmesi" ; "Sarraflar Zanbeoğlu Yorgi'nin rusumat bedelinden dolayı Nevşehir sakinlerinden Vasiliyos zimmetinde olan alacağının tahsili".(Burada kullanılan Osmanlı Arşiv Belgeleri Nevşehir Belediyesi Kent Arşivinden temin edilmiştir.)

tarihinde aldığı karar ile 100 bin lira sermaye ile kurulan banka,¹⁵ 10 Şubat 1927 tarihinde 100 bin lira sermaye ile banka faaliyetlerine başlamıştır.¹⁶ Banka'nın kurucu üyeleri arasında ismi geçen ve aslen Nevşehirli olan Niğde milletvekili Atatullah Ata Bey¹⁷ hükümet nezdinde, bankanın kuruluş kararının alınmasında etkili olmuştur. Çünkü Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi olarak I. Meclis'e katılan Ataullah Bey, ölüm tarihi olan 1931 yılına kadar II. ve III. Yasama dönemlerinde de Niğde Milletvekilliği yapmışsa da, mecliste daha çok Nevşehir'in sorunlarını dile getirmiştir.¹⁸

Bankanın kurucu üyeleri arasında bulunan Ataullah Ata Bey'den başka şu isimler yer almaktadır: “*Ali Beyzade Nail, Çavuşzade Eyüp, Kolağasızade Ali Rıza, Küçük Halil zade Fehmi, Kolukısazade Hafız Ömer, Ahmet Hakkı Paşa, Tatarzade Hacı İsmail, Hacı Çavuşzade Hacı Salih, Diktizade Hüsnü, Kavukçu damadı Hafız Abdullah, Sefercizade Hacı Derviş, Cafer Efendi zade Hayrullah, Kadızade Mustafa, Hacı Abdizade Hacı Nuri ağa mahdumu Mehmet, Ellialtı zade Ali Rıza, Ellialtı zade Seyit Mehmet, Cennetlikzade Hacı Tevfik, Nalbantzade Mehmet Şemseddin, Sadık Hocasade Tahsin, Malmüdürü Derviş, Hacı Süleyman Ağazade Seyit, Rahdivanzade Ahmet, Ali bey zade Süleyman, Mazlum zade İbrahim, İzmirlizade Asım, Hacinasuhzade Hüseyin, Tavukçuzade Nail, Hacı Kösezade Mustafa, Uçhisarlı Mustafa, Görelî Ali Çavuş, Tahirbeyzade Abdullah, Sadık Hocasade Tahsin Efendi mahdumu*

15 BCA, 30. 18.1.1/ 21.68.07 (09.11.1926); A.Gündüz Ökçün, 1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, Ankara 1997, s. 93; Emin Özdemir, Ali Çakırbaş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nevşehir’de Bankacılık Faaliyetleri; Nevşehir Bankası T.A.Ş ve Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası T.A.Ş” Turkish Studies C. 8/5 Bahar 2013, ss. 563-564.

16 Nevşehir Bankası Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi, 1936. s.2.

17 1882 yılında Nevşehir’de doğdu. Kadı Mehmet Hilmi Efendi’nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Nevşehir İbtidai Mektebi ve Karaman Rüştîyesi’nde tamamladıktan sonra İstanbul Mercan İdadisi’ni bitirdi. Mülkiye Mektebi’ne girerek Temmuz 1905’de yüksek kısımdan mezun oldu. Konya İl Maliyet Memurluğu’nda stajını bitirdikten sonra sırasıyla 1908’de Ürgüp Kaymakamlığı, 1910-1916 arası Karaağaç, Aziziye, Karaman Kaymakamlığı, Nisan 1916’da Yozgat, Ekim 1917’de Maraş Mutasarrıflığı yaptı. Bu görevde iken İstanbul Mebusan Meclisi’nin son dönemi için yapılan seçimlerde Niğde’den milletvekili oldu. Meclisin feshi üzerine Heyeti Temsiliye’nin talimatına uyarak Ankara’ya geldi ve 3 Temmuz 1920’de TBMM Genel Kurulu’na Niğde milletvekili olarak katıldı. II ve III üncü dönemde tekrar Niğde’den Milletvekili olarak yasama görevini ölümüne kadar sürdürdü. 1 Ocak 1931’de Ankara’da öldü. Bkz; Mehmet Öncel Koç, **Millî Mücadelede Niğde**, Niğde Valiliği Yayınları, Niğde 2009.

18 Mücahit Özçelik, “I ve II. Dönem TBMM’de Niğde Milletvekilleri ve Faaliyetleri” **Turkish Studies**, Vol: 7/4, 2012, s. 2499.

Mahir, Kürt Molla velizade Hafız Mustafa, İçağasızade Mehmet, Alacaşarlı Elifoğlu Mustafa Çavuş oğlu Hacı Hüseyin Ağa mahdumu Eyüp biraderi Abdullah, Kolağasızade Mustafa, Ticaret Odasına izafeten Reis, Meb'us Ata bey mahdumu Hilmi, İsmail Beyzade İbrahim, Borluzade Bahri, Nail Beyzade Kemal, Fehmi Efendi kerimesi Fatma, Kolağasızade Sadık, Kolağasızade Ali Rıza, Kapısızoğlu Mehmet, Hacı Süleyman Ağazade Seyit Efendi mahdumu Hacı, Hafız Hasanzade Hüseyin, Seferzade Ahmet Bey.”¹⁹

Mukavelenamesinde ismi “Nevşehir Bankası Türk Anonim Şirketi” olarak belirtilen bankanın, merkezinin Nevşehir olduğu, ileri zamanlarında ülke içinde ve dışında da şubeleşmeye gidilebileceği ve herhangi bir olumsuzluk olmadığı takdirde faaliyet süresinin 21 yıl olacağı kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu’nda alınan karara mütenasip olarak Bankanın kuruluş amacı, mukavelenamesinde şu şekilde belirtilmektedir; Nevşehir bölgesindeki tüccar, sanatkâr ve ziraatçılara uygun şartlarda kısa vadeli borç vermek, zirai alet ve edevat imal ve tamir etmek üzere imalathane açan kişi veya şirketleri desteklemek ve bilumum bankacılık işlemlerini gerçekleştirmektir. Hisse senetlerinin Türkçe tanzim edileceğinin vurgulandığı mukavelenamede Nevşehir Bankası’nın yürüteceği işlemler, yükümlülükleri ve yönetim organizasyonu dönemin bankacılık mevzuatına göre düzenlenmiştir.²⁰

Kuruluşundan itibaren bölge ekonomisine katkı sağlamayı amaç edinen Nevşehir Bankası’nın faaliyette bulunduğu yıllara ait bilanço bilgilerinin tamamına ulaşılammıştır. Ancak mevcut iki yıllık bilanço verisindeki kâr oranlarındaki artıştan, bankanın hızlı bir şekilde büyüdüğü anlaşılmaktadır. Ana sözleşmede öngörülen 21 yıllık süre 31 Aralık 1947 tarihinde sona erdiği için bankanın tasfiyesine karar verilmiştir.²¹

19 **Nevşehir Bankası Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi**, 1936. s. 3.

20 Erbab-ı ticaret, sınaat ve züraa ehven şeraitle kısa vadeli ikrazatta bulunmak, alat ve edevatı ziraiye ile terakkiyatı ziraiyeye ve sinaiyeye hadim teşebbüsata girişmek, avans yapmak, alat ve edevatı ziraiye imal ve tamir etmek üzere imalathane açacak olan eşhas ve şirketlere ikrazatta bulunmak veyahut şirketçe bu gibi teşebbüsata girişmek ve kavaidi mahsusasına tevfiikan elektrik tesisatı vücuda getirmek ve muamelatı sairei ticariye ve sinaiye ile üçüncü fasılda zikrolunan bilumum banka muamelatını icra eylemek” Bkz; **Nevşehir Bankası Türk anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi**, s. 3 ; BCA, 30..18.1.1/21.68.07 (09/11/1926)

21 A.Gündüz Ökçün, **İktisat Tarihi Yazıları**, Ankara 1997, s. 252-253.

Bölgede kurulan diğer bir banka da Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası Türk Anonim Şirketi'dir. Banka 29.03.1927 tarihinde bölgenin ileri gelen tüccar ve büyük toprak sahipleri tarafından, merkezi Ürgüp olmak üzere kurulmuştur. Kurucular arasında dönemin Niğde Mebusu Ataullah Bey, Halit Hami Bey, Miralay Galip Bey, Ebubekir Hazım Bey, Ürgüp Belediyesi, Ticaret Odası ve Muallimler Birliği yer almaktadır.²²

Bankanın izin belgesinde ifade edildiği üzere Ürgüp Bankası, bölgedeki çiftçi ve tüccarların sermaye ihtiyacına cevap vermeyi kendisine ana hedef olarak belirlemiştir. Bu çerçevede tarımsal üretim için gerekli alet ve edevatın tedarik edilmesi veya tüccar için gerekli sermayenin faiz karşılığı sağlanması gibi çiftçi ve tüccarı finansal olarak desteklemek bu hedefler arasında yer almaktadır. Ayrıca yapılan basın duyurusuyla istenilmesi halinde her biri 5 lire değerinde olan banka hisselerinin satın alınarak bankaya hissedar da olunabileceği ifade edilmiştir. Bankanın bölgeye en önemli katkısı ise Ürgüp Belediyesi'nin Ürgüp'e elektrik bağlanması için bankadan destek almasıdır.²³

İkinci Dünya savaşından sonra bütün dünyadaki ekonomik gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de ekonomi canlanmış ve çok sayıda banka kurulmuştur. Ancak kurulan bu bankaları büyük kısmı uzun ömürlü olmasa da ulusal bankalar kuruluncaya kadar ekonominin en önemli enstrümanları olmuşlardır. Ürgüp Bankasının da 1947 yılında hem faaliyet süresinin dolması hem de kar zarar tablosunda devam etmesinin verimli olmayacağına ifade edilmesi üzerine tasfiye edilmesine karar verilmiştir.

Nevşehir'de yerel bankacılık faaliyetlerinin sona ermesiyle devreye ulusal bankalar girmiştir. Daha önce bölgede tarımsal faaliyetleri desteklemek amacıyla kurulmuş olan Ziraat Bankası'ndan sonra İş Bankası da Nevşehir'de şube açmak amacıyla bu bölgedeki ekonomik potansiyeli belirlemek için bir rapor hazırlattırıştır.

İş Bankası uzmanlarına hazırlattırılan rapora göre bölgede küçük ölçekli olarak tarlalarda, bağ ve bahçelerde yapılan zirai üretimin 1948, 1949

22 BCA, 30.18.1.1/ 23.20.16. ; Hamit Tahsin-Remzi Saka, Sermaye Hareketi, Amedi Matbaası, İstanbul 1930, s. 304.

23 İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketi, İzmir 1939, s. 11.

ve 1950 yıllarına göre istatistikî bilgileri aşağıdaki tabloda şu şekilde verilmektedir.²⁴

A.Tarla Ürünleri:	İstihsal (Ton olarak)		
Ürünler	1948	1949	1950
Buğday	8000	2500	3500
Burçak	1000	7	100
Çavdar	15000	8300	10000
Arpa	6000	710	750
Yulaf	300	4	10
Fasulye	200	13	25
Mercimek	30	10	15
Nohut	1000	6	15
Pancar	300	50	50
Patates	10000	7000	10000
Soğan	10000	150	6000
Bostan	15000	515	500

B.Bağ ve Bahçe Ürünleri:	İstihsal (Ton olarak)		
Ürünler	1948	1949	1950
Üzüm (Yaş)	75000	90000	100000
Ceviz	1000	30	150
Elma	150	980	100
Dut	50	30	100
İğde	50	60	70
Badem	20	10	10
Ayva	20	117	60
Armut	10	260	50
Zerdali	-	800	300
Kayısı	-	250	100

Kurutmaya ayrılan yaş üzümle elde edilen kuru üzüm miktarı:(Ton olarak)

1948	1949	1950
-------------	-------------	-------------

²⁴ BCA, 490-0-001-000-000-1452-16-5, s. 9-10.

Yaş	Kuru	Yaş	Kuru	Yaş	Kuru
50000	13000	60000	15000	90000	20000

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde Nevşehir merkezinin en önemli zirai gelirini bağcılık teşkil etmektedir. Nevşehir’de 64600 dönümde 11339 bağ mevcut olup, bu bağlardan yıllık ortalama 75 ila 80 milyon kilo yaş üzüm elde edilmektedir. Hasat edilen bu üzümlerin bir kısmı şarap imaline bir kısmı da kurutmaya ayrılmaktadır.

Ancak ülke genelinde ikinci derecede gelen bağcılık bölgenin yüksek ve sert iklimi dolayısıyla bazı seneler don tesiriyle hasara uğramaktadır. Özellikle bazı yıllar Nisan ayı içinde meydana gelen şiddetli soğuklar yüzünden hiç meyve alınamamış bağlardan da ancak 25 ton yaş üzüm hasat edilebilmiştir.

Nevşehir’de yıllık 1000 ton üretim kapasitesine sahip bulunan ve ancak 300 ton şarap üreten Devlet Ziraat İşletmeleri Narköy Şarap Fabrikası daha önceden, üreticiden yıllık yaklaşık olarak 2 milyon kilo yaş üzüm satın almakta iken son iki yılda hiç üzüm almadığı belirtilmektedir. Ayrıca tek el idaresi bölgedeki üreticilerden her yıl şarap üretiminde kullandığı kara üzüm diye bilinen Nevşehir üzümünden yıllık 1 ila 2 milyon kilo üzüm satın aldığı ifade edilmektedir. Yine raporda, üreticiler üzümlerin bir kısmını bölgede değerlendirirken bir kısmını da başta Ankara ve İstanbul piyasaları olmak üzere memleketin çeşitli bölgelerine gönderdikleri ayrıca iç Anadolu’da pestil, pekmez, köftür gibi üzümden üretilen ürünlerin imali için bölgeden üzüm sevkiyatı yapıldığı, turşu imalinde kullanılan sirkenin bu bölgede üretildiği ve Niğde’deki özel şarap imalathaneleri için de Nevşehir’den önemli miktarda üzüm sevk edildiği bildirilmiştir.²⁵

Nevşehir piyasasının Ürgüp, Avanos, Arapsun (Gülşehir) ilçeleriyle olduğu kadar Niğde ve Aksaray gibi çevredeki iller ile de ticari ilişkilerini geliştirerek ürettiği ürünlerini bu pazarlara götürdüğü bilinmektedir.

Demircilik, Kunduracılık gibi küçük meslek dallarının yanında, yıllık bir milyon kilo üretim yapan dört adet alçı imalathanesinin bulunduğu yer

25 BCA, 490-0-001-000-000-1452-16-5, s.10.

almaktaydı. Ayrıca yıllık ortalama 80 ila 90 bin çift çorap imal eden ve bunları Konya, Tavşanlı, Sivas, Tokat, Merzifon ve güney bölgelerdeki illere pazarlayan yerli çorapçılık kooperatifi, 1950’lerde iplik fiyatlarındaki istikrarsızlık yüzünden mali sıkıntılara düşerek üretime son vermek zorunda kalmıştır.²⁶

İş Bankası tarafından hazırlanan raporda Nevşehir’in ürettiği ve dışarıdan aldığı ürünler aşağıdaki tablolarda verilmektedir²⁷:

İhracat:	(İlçe	Merkezinin	1949,	1950	seneleri	ihracatı)
Ürünler	1949 (TL)	1950(TL)				
Buğday	282110	218000				
Çavdar	63910	44690				
Arpa	20880	20050				
Kuru Üzüm	1289890	330620				
Yaş Üzüm	16500	3350				
Soğan	86920	99070				
Pekmez	74210	43905				
Leblebi	6870	41125				
Patates	345500	99875				
Fasulye	35490	22080				
Nohut	8250	9500				
Mercimek	3300	2960				
Koyun Derisi	92350	40700				
Keçi Derisi	94900	32400				
Sığır	86250	49800				
Paçavra	29150	54030				
Kısa	49450	-				
Beziryığı	83800	29600				
İç Çekirdek	76880	53300				
Ceviz	17000	6800				
Balmumu	8700	6400				
Tiftik	73700	123550				
Bağırsak	27600	36500				
Yumurta	15400	13575				
Yerli Çorap	61460	24350				

26 BCA, 490-0-001-000-000-1452-16-5, s.10

27 BCA, 490-0-001-000-000-1452-16-5, s. 11.

İthalat:	(İlçe	Merkezinin	1949,	1950	seneleri	ithalatı)
Ürünler		1949 (TL)	1950			(TL)
Mensucat		1060000	697000			
Trikotaj		189000	6800			
İplik		56512	56265			
Kantariye/Bakkaliye		578000	374000			
Atariye		83900	91750			
Hırdavat		152100	69700			
Züccaciye		31200	14700			
Kırtasiye		87000	65500			
Tuhafiye	13100	4700				
Kavafiye		110800	54300			
Vakita		25500	26060			
Kösele		125900	36500			
Gazyağı		58539	52685			
Benzin		50630	60040			
Mazot		11108	7650			
Bakır		51500	17750			
Demir		35000	13700			

Yukarıdaki tablolardan anlaşıldığına göre bu dönemde Nevşehir'in dışarıdan aldığı belli başlı ürünler canlı hayvan ile manifaturadır. Yıllık yaklaşık olarak bir milyon liraya varan manifatura eşyası tamamen İstanbul piyasasından temin edilmektedir. Piyasadan alınan malın bedelinin bir kısmı peşin ödenmekte, kalan kısmı ise kredi ile alınmakta ve malın satışı civar kasaba ve köylere de aynı şekilde satılmaktadır.

Nevşehir'e canlı hayvan (özellikle 4 ila 6 yaşında tosun) Erzurum, Karaköse (Ağrı) ve Kars illerinden getirildiği ve buradan iç Anadolu'nun Konya, Kırşehir, Ankara, Yozgat bölgeleri köylere, bedelleri 2-3 taksitte tahsil edilmek üzere kredi ile satılmak için sevk edilmekte olduğu yer almaktadır. Canlı hayvan ticaretinde tahsilâtın birinci taksiti 4. ay, ikinci taksiti 14. ay, üçüncü taksit ise 30. ay olmak üzere ayarlandığı, ilk taksitte mal bedelinin tamamen karşılandığı, geri kalan taksitlerde de bu işten elde edilen kar olduğu belirtilmektedir. Ayrıca tüccarların kendilerini garantiye almak için hayvanları köylülere müşterek ve müteselsil borçlu ve kefalet senetleri tanzim

edilerek ve bu senetleri de ayrıca köy muhtarına tasdik ettirmek suretiyle teslim etmekte olduğu anlaşılmaktadır.²⁸

İş Bankası'nın hazırlattığı raporda ticaretin hangi yollar kullanılarak yapıldığına dair bilgiler de bulunmaktadır. Mal sevkiyatının yapıldığı şoselerin kısmen bozuk olmasına rağmen öncelikli olarak kara yolu tercih edilmekte ve araç olarak da kamyon kullanılmaktadır. Nevşehir toprak şoselerle Ürgüp-Boğazköprü yolu ile Kayseri'ye Ürgüp-Boğazköprü-Niğde yolu ile Akdeniz Bölgesine ve Boğazköprü-Kırşehir yoluyla da Ankara'ya bağlıdır. Canlı hayvan ticaretinde ise Erzurum- Himmetdede istasyonları arasında trenlerle yapılmaktadır.

Nakliyecilik ve Kamyon ticareti konusunda raporda; Nevşehir'de kamyonlarla yapılan nakliyeciliğin günden güne hızla gelişmekte olduğu ve Nevşehir'de halen yüze yakın kamyon bulunduğu, Sokoni Vakum ve Şel kumpanyalarının Nevşehir'de acenteliklerinin bulunduğu ve her ikisinin aylık satış tutarının toplamda 70/75 bin liraya ulaştığı gibi bilgilere yer verilmiştir.

1950'li yıllarda Nevşehir piyasanın belli başlı tüccarları ve bunların ticaret alanları ile Nevşehir ve İstanbul'daki ticari varlıklarını gösteren bir tabloya yer verilmiştir.²⁹

İsim	Faaliyet Alanı	Varlık
Seyit ve M.Rıza Ellialtı	Manifatura	300-100
Abdullah Ellialtı ve Oğulları	Manifatura	200-100
Mehmet, Osman, Mustafa Palamut Kardeşler	Celep, Manifatura	200-100
Halil Özaltın	Celep	200-50
Memiş Küçük	Celep, Manifatura	200-100
Hilmi Atay	Eczacı	150-100
Yusuf Dedeoğlu ve Kardeşi Hasan	Manifatura ve Sokoni Ace.	150-90
Ziya Işıksaçan	Manifatura	150-50
Hazım Özaltın Kardeşleri ve Yusuf Halıcı	Celep, Kuruyemiş, Manifatura	150-50
Ahmet Bayram ve Şeriki Seyit Mehmet	Manifatura, Celep	150-50
Mehmet ve Şükrü Atalay	Taahhüt Nakliyat	150-50
Hüseyin Kır	Manifatura,	100-150
Rıza Kalfaoğlu	Manifatura, Celep	150-30
Mehmet Yurtsever, Mehmet Kır	Manifatura, Celep	100-100
İhsan ve Seyit Ellialtı	Manifatura, Attariye	100-100

28 BCA, 490-0-001-000-000-1452-16-5, s.12.

29 BCA, 490-0-001-000-000-1452-16-5, s. 13.

Şükrü Akman	Celep	100-100
Mustafa Çelebi	Kuruyemiş, Celep	100-50
Ahmet Büyükdemir	Attariye, Tuhafiye	100-50
Mehmet Ali Mihçı	Celep, Tiftik, Yapağı	100-50
Mehmet Hidayet, Yakup Yüncü	Celep, Tiftik, Yapağı	100-40
Ali İltürk, Hayrullah Görgün ve Nuri Ergenç	Bakkaliye, Manifatura	100-30
Süleyman Deve	Manifatura, Celep	100-30
Mehmet Işıksaçan	Nakliye, Oto yedek aksam	100-yok
Arif Işık	Manifatura, Celep	80-20
Mustafa Dirikoç	Celep	80-50
Mehmet Dirikoç	Celep	80-50
Sait Sadi	Celep	80-20
Şükrü Gök	Celep	60-30
Zübeloğlu Hamdi Çınar	Celep	80-30
Hüseyin ve Mustafa Yücel	Celep	80-20
Bayram Çekirdekçi	Manifatura, nakliyat	70-50
Mustafa ve Şükrü Kır	Manifatura, Celep	70-30
Alacaşarlı Mehmet	Celep	60-40
Ömer ve Yusuf Ün	Manifatura, Celep	60-35
Ali Rıza Kolbaşı	Manifatura, Celep	60-35

Not: Gayrimenkul varlıkları Nevşehir'deki üzüm bağlarıyla sulu ve verimli arazi, Ankara ve İstanbul'daki muhtelif apartman ve mağazalar teşkil etmektedir.

Nevşehir piyasasında hali hazırda faaliyet gösteren Ziraat Bankası'nın bir ajansına ait bilgiler, İş Bankası raporunda yer almaktadır. Buna göre daha önce bölgede mevcut yerel Nevşehir Bankası'nın bir önceki yıl tasfiye edildiği, Ziraat Bankası'nın da merkezde, Acıgöl'de ve Derinkuyu'da bulunan Tarım Kredi Kooperatifleriyle birlikte zirai plasmanı 450-500 bin lira olduğu ifade edilmektedir. Özellikle bankanın gerek kredi tevzii ve gerekse diğer bankacılık hizmetlerinde yaşanan sıkıntılar halkta en önemli şikâyet konusu olduğu belirtilmektedir. Yine havale acyolarının yüksekliği dolayısıyla manufakturacılarla canlı hayvan tüccarlarının yapacakları ticaretin bedellerini karşılayacak paraları üzerlerinde taşımak zorunda kaldığı vurgulanmaktadır.

Ziraat Bankası'nın Nisan 1951 yılına ait muamele vergisi matrahları ve mali tablosu aşağıdaki gibidir.

Mali Tablo

Faiz	733.46
Komisyon	613.07
Her nevi kiralar	3.60
Hizmet mukabili	3.28
Masraf karşılığı	126.60
Müteferrik	123.07
Yekün	1.653.08

Nevşehir'in son genel nüfus sayımına göre ilçe merkezinin nüfusunun 15.000 civarında olduğu, köy ve nahiye merkezleriyle birlikte bu rakamın 52.000 küsurlara kadar çıktığı, ilçe merkezinde 6 ilkokul, 1 ortaokul, 1 erkek sanat okulu ve bir de akşam kız sanat okulu bulunduğu ve bu okullarda 2568 öğrencinin bulunduğu İş Bankası raporunda yer alan bilgiler arasındadır. Hazırlanan bu raporda İş Bankası'nın Nevşehir'de Kayseri'ye bağlı bir şube açılmasının faydalı olacağı ifade edilmiştir.³⁰

SONUÇ

Nevşehir bulunduğu stratejik konumu itibariyle tarihin hemen her döneminde ticari faaliyetlerin canlı olduğu bir şehir olmuştur. Osmanlının son dönemine Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından büyük oranda imar görmüş ve bölgeye çeşitli aşiretlerin iskanı ile nüfus yerleştirilerek şenlendirilmiştir. Bölgedeki Gayri Müslim nüfus ise Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar bölgedeki ticari hayatı ellerinde tutmuşlar ve pek çok alanda etkili olmuşlardır. Mübadele sonrasında ise Gayri Müslim nüfusun eksikliği kurulan yerel bankalar ile doldurulmaya çalışılmıştır. Her ne kadar sanayi gelişmemiş ise de tarımsal ürünler ve galericilik bölgeye can veren iki önemli ticari alan olmuştur. Bu çalışma ile Nevşehir'in Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomik ve sosyal yapısını ele almak suretiyle bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır.

30 BCA, 490-0-001-000-000-1452-16-5, s. 14.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30. 18.1.1/ 21.68.07

BCA, 30.18.1.1/ 23.20.16.

BCA, 490-0-001-000-000-1452-16-5.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BOA., A.MKT.DV. 140 2 1.

BOA., A.MKT.DV. 138 11 2.

BOA., A.MKT.DV.134 63 2.

Tetkik Eserler

AKTEPE, M. Münir, *Damat İbrahim Paşa Evkafına Dair Vesikalar*, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi**, C. 13, S. 17-18, İstanbul 1963.

ÇADIRCI, Musa, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerini Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, T.T.K Yayınları, Ankara 1991.

ÇELİK, Halil İbrahim, **18. Numaralı Nevşehir Şeri'yye Sicili Metin Çevirisi ve Değerlendirme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2012.

GÜNEY, Emrullah, *Nevşehir ve Ürgüp Yöresinin Yerleşme Tarihiçesi*, **Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 1. Diyarbakır 1993.

GÜNEY, Emrullah, **Nevşehirli: Kapadokya**, 1988.

İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketi, İzmir 1939.

KAYA, Mehmet, *XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağı'nın Nüfusuna Dair*, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.19, Konya 2006.

KAYA, Mehmet, *XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başlarında Nevşehir Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*, **Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu**, C. 5, Nevşehir 2011.

KOÇ, Mehmet Öncel, **Milli Mücadelede Niğde**, Niğde Valiliği Yayınları, Niğde 2009.

KURAN, Ercüment, *XVII ve XIX yüzyılda Nevşehir*, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1997.

Nevşehir Bankası Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi, 1936.

Nevşehir Piyasasının Ekonomik Durumu Ve Banka Mevzu İle İlgili İşlerin Tetkik ve Tahlili.

ÖKÇÜN, A.Gündüz, **1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye**, Ankara 1997.

ÖKÇÜN, A.Gündüz, **İktisat Tarihi Yazıları**, Ankara 1997.

ÖZÇELİK, Mücahit, *I ve II. Dönem TBMM'de Niğde Milletvekilleri ve Faaliyetleri*, **Turkish Studies**, Vol: 7/4, 2012.

ÖZDEMİR, Emin, Ali Çakırbaş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nevşehir'de Bankacılık Faaliyetleri; Nevşehir Bankası T.A.Ş ve Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası T.A.Ş* **Turkish Studies** C. 8/5 Bahar 2013.

REFİK, Ahmet, *Anadolu Şehirleri: Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir*, **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, XIV/3 İstanbul 1340.

ŞAHİN, İlhan, *Nevşehir*, **TDİA**, C. XXXIII.

Şemseddin Sami, **Kamus-ü'l Alam**, C. VI, İstanbul 1316/1898.

TAHSİN, Hamit, Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, Amedi Matbaası, İstanbul 1930.

TEXİER, Charles, **Küçük Asya Coğrafya Tarihi ve Arkeolojisi**, Çev. Ali Suat (3. cilt), s. 94- 95 Ankara, 2002.

YALÇIN, Osman, **Nevşehir**, Özyürek Yayınları, İstanbul 1961.